

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Rachel Sasu-Boakye

CSDDD, tvingande reglering och 36 § AvtL:

En kritisk analys av EU:s Corporate Sustainability Due Diligence
Direktiv (CSDDD)

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Sanja Bogojevic

Termin: VT2023

Innehållsförteckning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	2
SUMMARY	4
SAMMANFATTNING.....	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING.....	7
1.1 Bakgrund.....	7
1.2 Syfte och frågeställning	8
1.3 Avgränsning	9
1.4 Teori och metod	9
1.5 Material.....	10
1.5.1 Offentligt tryck.....	10
1.5.2 Doktrin	11
1.6 Forskningsläge.....	11
1.7 Disposition.....	12
2 TILLBÖRLIG AKTSAMHET FÖR FÖRETAG I FRÅGA OM HÅLLBARHET	13
2.1 Inledning	13
2.2 HRDD	13
2.3 CSDDD.....	14
2.3.1 Bakgrund.....	14
2.3.2 Ett direktiv: den rättsliga grunden	15
2.3.3 Innehåll.....	15
2.4 Kontrakt som verktyg för förebyggande åtgärder	17
2.4.1 Förebyggande åtgärder	18
2.5 Är de föreslagna åtgärderna effektiva?	21
2.6 Ansvarsbärande företag i Art 22.2 och 7.2.b.....	22
3 DEN SVENSKA AVTALSRÄTTEN.....	24
3.1 Inledning	24
3.2 Standardavtalsrätt.....	24

3.2.1	Garantier i standardavtal	25
3.2.2	Avtalsfriheten och tvingande regler	25
4	VÄGEN FRAMÅT.....	29
4.1	Inledning	29
4.2	Delat ansvar	29
4.3	Den första vägen	30
4.3.1	Godtagande av ändringsförslaget	30
4.4	Den andra vägen	32
4.4.1	Skydd genom tvingande regler kring garantier	32
4.4.2	Skydd genom domstolens öppna kontroll	35
5	AVSLUTNING	37
5.1	Sammanfattande diskussioner	37
5.2	Slutsats	37
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	39
	EU-rättsliga källor	39
	Offentligt tryck	39
	Litteratur	40
	Webbsidor	42
	Rättsfallförteckning	43

Summary

The thesis aims to map out the corporate legal responsibility of companies according to Article 7.2.b, 7.4, and 22.2 of the Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD). It emphasizes how ineffective contractual cascading has been in preventing human rights violations in a company's value chain.

One conclusion drawn from the application a legal dogmatic method is that there are sufficient grounds, according to the preparatory work of the CSDDD, to introduce stricter regulations regarding the measures that companies should take to prevent human rights violations.

The Committee on Legal Affairs of the European Parliament proposes amendments to the directive based on the American Bar Association's (ABA) model clauses on shared responsibility and recommendations from the Responsible Contracting Project. The reason for the proposed amendments is that empirical studies show that companies cannot fulfill their human rights responsibilities through contractual cascading as outlined in Article 7 of the CSDDD. If the amendments are approved, Swedish companies would need to adapt their purchasing practices and take responsibility for the negative impacts of their operations and supply chains.

In the discussion on how compliance with the CSDDD can be ensured, various possible solutions are examined. One of these solutions is to introduce mandatory laws or provisions to ensure that companies share responsibility. This would be the case if the amendments are accepted. If the directive proposal is approved in its present form, companies will be able to continue using contractual cascading. However, mandatory legislation can still ensure protection for a disadvantaged party and compliance with the HRDD (Human Rights Due Diligence) process. Additionally, the court's open scrutiny can be used to modify or set aside unreasonable contract terms.

Sammanfattning

Denna uppsats ämnar till att kartlägga företags rättsliga ansvar enligt Art 7.2.b, 7.4 och 22.2 i Corporate Sustainability Due Diligence Direktive (CSDDD). Det understryks hur ineffektivt contractual cascading kan vara för att förebygga brott mot mänskliga rättigheter i ett företags värdekedja.

Genom att tillämpa en rättsdogmatisk metod har slutsatsen dragits att det finns tillräckliga skäl enligt CSDDD:s förarbeten för att införa strängare regler för de åtgärder som företag bör vidta för att förebygga överträdelse av mänskliga rättigheter.

Europaparlamentets utskott för rättsliga frågor föreslår ändringsförslag till direktivförslaget baserat på det amerikanska advokatförbundets (ABA) modellklausuler om delat ansvar och rekommendationer från Responsible Contracting Project. Skälet till ändringsförslaget är empiriska studier som visar att företag inte kan efterleva sitt ansvar för mänskliga rättigheter genom contractual cascading såsom framgår av Art 7 i CSDDD. Om ändringsförslaget godkänns skulle svenska företag behöva anpassa sina inköpspraktiker och ta ansvar för de negativa effekterna av deras verksamhet och leverantörskedjor.

I diskussionen om hur efterlevnad av CSDDD kan säkerställas undersöks möjliga lösningar. En av dessa lösningar är att införa tvingande lagar eller bestämmelser för att se till att företagen delar ansvar. Detta blir fallet om ändringsförslaget godtas. Om direktivförslaget godkänns som det är kommer företag kunna fortsätta använda sig av contractual cascading. Tvingande lagstiftning kan även då säkerställa skydd för en underlägsen part och efterlevnad av HRDD processen. Dessutom kan domstolens öppna kontroll användas för att jämka eller sätta oskäliga avtalsvillkor åt sidan.

Förkortningar

ABA	American Bar Association
AVLN	Lag (1984:292) om avtalsvillkor mellan näringsidkare
BHRRC	Business & Human Rights Resource Centre
HRDD	Human Rights Due Diligence
CSDDD	Corporate Sustainability Due Diligence Directive
UNGP	United Nations Guiding Principles on Business & Human Rights
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
R2R	Record to Report

1 Inledning

1.1 Bakgrund

År 2012 inträffade en katastrof där 259 fabriksarbetare dog på grund av brännskador i en fabrik i Karachi, Pakistan känd som Ali Enterprise. Detta berodde på bristande brandsäkerhetsåtgärder. Tre veckor före branden hade revisionsfirman RINA certifierat fabriken som säker.¹ Denna ock liknande händelser, såsom kollapsen av Rana Plaza-byggnaden år 2013 i Bangladesh där 1132 personer dog, samt underlåtenheten att rapportera risker vid tvångsarbete i Malaysia visar på farorna med att vara alltför beroende av garantier för att bekämpa brott mot mänskliga rättigheter.²

Företagens beteende inom alla sektorer av den europeiska ekonomin är avgörande för att uppnå unionens hållbarhetsmål, eftersom unionsföretag, särskilt stora sådana, är beroende av globala värdekedjor.³ Det var därför inte oväntat att 70 % av deltagande på EU-Kommissionens offentliga samråd var överens om en sak: EU behöver ett harmoniserat regelverk om tillbörlig aktsamhet i fråga om hållbarhet.⁴ Detta följer en rad frivilliga internationella åtaganden⁵ och mål⁶ mot människorättskränkning genom tillbörlig aktsamhet (HRDD⁷). På grund av komplexiteten i de globala värdekedjor som bedrivs av europeiska företag har det även visat sig att enskilda medlemsstaters åtgärder riskerar att bli ineffektiva och leda till fragmentering av den inre marknaden.

Därför har Kommissionen lagt fram Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD) som förslag.⁸ CSDDD anses representera den nya

---

¹ Se Clean Clothes hemsida om "*Rana Plaza*".

² BHRRC hemsida om "*Malaysia: Social auditors for Brightway glove factory concluded there was no forced labour, while state inspectors found workers in modern slavery conditions; incl. co. comments*".

³ COM/2022/71 final, Förslag till Europaparlamentets och Rådets Direktiv om tillbörlig aktsamhet för företag i fråga om hållbarhet och om ändring av direktiv (fortsättningsvis förkortad COM(2022) 71 final)

⁴ Kommissionens hemsida om "*Corporate sustainability due diligence*".

⁵ OHCHR (2011), Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGP) och OECD (2018), OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct (2018)

⁶ BHRRC hemsida om "*Lawsuit Database*".

⁷ Det kallas även för due diligence eller tillbörlig aktsamhet i uppsatsen. Se avsnitt 2.2.

⁸ COM(2022) 71 final.

generationen⁹ av bindande lagstiftningar som krävs för att förebygga brott mot mänskliga rättigheter och miljörett i ett företags värdekedja samt uppnå upprättelse för offren.

Enligt direktivförslaget kan företaget föra ansvaret nedåt genom att inhämta garantier av underleverantörer om att dessa lever upp till företagets uppförandekoder.¹⁰ Om stora företag överlåter sitt ansvar till sina leverantörer och pausar eller avbryter affärsrelationen med sina leverantörer vid kontraktöverträdelse kan det påverka efterlevnaden av de grundläggande principerna i UNGP¹¹ negativt. Kommissionen får anta ytterligare regleringar om frivilliga modellkontraktsklausuler för att styra hur aktörerna uppför sig.¹² Sverige är positivt till regleringen av näringslivet genom standardavtal¹³ och i denna uppsats pläderas för att effektivitet kan åstadkommas även när det gäller skydd av mänskliga rättigheter.

1.2 Syfte och frågeställning

Uppsatsens övergripande syfte är att undersöka företags ansvar för kränkningar av mänskliga rättigheter. Syftet är att visa på och analysera vad företag har för rättsligt ansvar för mänskliga rättigheter. Det betonas särskilt att förlitande på avtalsenliga garantier och uppförandekoder inte nödvändigtvis leder till efterlevnad av HRDD såsom föreskrivs i CSDDD. Det undersöks hur en strängare reglering kan säkerställa effektivt förebyggande genom kontraktsrätt.

För att nå syftet utgår framställningen från följande frågeställningar:

1. Gentemot vilka företag i sin värdekedja får de ansvarsbärande företagen som avses i Art 7 och 22 undvika HRDD ansvar?
2. Är contractual cascading effektivt nog för att förebygga brott mot mänskliga rättigheter?

---

⁹ European Coalition for Corporate Justice (ECCJ), 'Key Features of Mandatory Human Rights Due Diligence Legislation'.

¹⁰ Se Art 7.

¹¹ 14:e principen av 2:e pelare.

¹² Ibid s.19.

¹³ Exempelvis arbetsrätt, försäkringsrätt.

3. Hur kan Europaparlamentets utskott för rättsliga frågor ändringsförslag implementeras i svensk rätt för att säkerställa efterlevnad av CSDDD vid ikraftträdande?
4. Kan den svenska standardavtalsrätten påverka efterlevnad av Art 7.2.b., 7.4 och 22.2 CSDDD vid implementering av direktivförslaget om det träder i kraft?

1.3 Avgränsning

I och med att direktivförslaget ännu inte godkänts av Europaparlamentet och Europeiska rådet kan det komma att genomgå ändringar. Denna uppsats utgår från den nuvarande versionen av förslaget till CSDDD från det att det infördes fram till dagsläget. Direktivet reglerar två områden.¹⁴ Uppsatsen kommer dock att fokusera på skydd för mänskliga rättigheter. Det är också viktigt att skilja mellan den typ av due diligence som diskuteras i denna uppsats och den som krävs vid företagsförvärv inom finansområdet. Artiklarna 7 och 22.2 i CSDDD utgör huvudbestämmelserna för undersökningen av förebyggande åtgärder för HRDD.

Fokus läggs på den svenska standardavtalsrätten i kommersiella avtalsförhållanden särskilt i fråga om garantier.

Uppsatsen har tagit hänsyn till rättsläget till och med den 24 maj 2023.

1.4 Teori och metod

Eftersom syftet med uppsatsen är att kritiskt analysera rättsregler och föreslå hur de bör se ut används den rättsdogmatiska metoden. Enligt Kleineman innebär metoden en analys av de olika elementen i rättskälleläran¹⁵ så att slutresultatet får spegla hur regeln skall uppfattas i ett visst konkret sammanhang. Olika rättskälleläror finns. I uppsatsen har den rent hierarkiska rättskälleuppfattningen av rättskälleläran varit utgångspunkten. Det innebär en rangordning av källorna i form av lag (EU rätt har företräde framför nationella lagstiftningar), förarbeten, rättspraxis och doktrin. För att besvara

---

¹⁴ Miljörätt och mänskliga rättigheter.

¹⁵ Se Kleineman i Nääv m.fl. (red) (2018), s.21.

den första frågeställningen har en grundlig kartläggning av CSDDD genomförts som den primära rättskällan.¹⁶ Svensk rätt i form av avtalslagen och standardavtalsrätt har varit vägledande för hur en oskälighetsbedömning genomförs.

För att besvara de tredje och fjärde frågeställningarna i uppsatsen har författaren använt sig av en kritisk rättsdogmatisk metod. Denna metod syftar till att rekonstruera en rättsregel och beskriva hur en lösning på ett konkret problem bör se ut.¹⁷ Enligt Hjertstedt¹⁸ kan rekonstruktion göras genom att kritiskt granska gällande rätt för att identifiera eventuella brister. Kleineman¹⁹ håller med om detta och framhåller att den rättsdogmatiska metoden ger utrymme för kritik av det resultat som framkommer genom den kartläggande rättsdogmatiken. I uppsatsen görs en kritisk analys av problematiken i Art 7 och 22 med presentation av alternativa lösningar.

Dessutom har en ändamålstolking av CSDDD gjorts. Författaren har funnit stöd för mer omfattande, strängare och preciserade regleringar som kan bidra till att förebygga kränkningar av mänskliga rättigheter.

För att underlätta förståelse och diskussion används benämningarna Företag A, som står för det ansvarsbärande företaget, B, dotterbolag till det ansvariga, C, leverantör till det ansvariga samt D, underleverantör till leverantören.

1.5 Material

Material som har använts i arbetet med uppsatsen är lagtext, förarbeten, rättspraxis och doktrin.

1.5.1 Offentligt tryck

Utgångspunkten för denna studie är CSDDD som blir sekundär EU-rätt vid ikraftträdande. Vad gäller svensk rätt har avtalslagen och avtalsvillkorslagen använts. Vägledning har tagits av OECD:s och UNGP:s riktlinjer om HRDD.

---

¹⁶ Se Hjertstedt (2019) s. 167 om kartläggande rättsdogmatik.

¹⁷ S.k. de lege ferenda.

¹⁸ Hjertstedt s. 170.

¹⁹ Kleineman s. 35 f.

Regeringskansliets faktrapromemoria²⁰ om CSDDD tar upp det svenska perspektivet och de svenska lagstiftningarna som berörs. Bland de synpunkter som har bidragit till uppsatsens problemformulering är Europarådets yttrande om direktivförslaget centralt.

1.5.2 Doktrin

I beskrivningar av den svenska standardavtalsrätten som presenteras i denna uppsats, görs hänvisningar till doktrin författad av bl.a. Ulf Bernitz²¹, Ramberg och Ramberg²², Grönfors och Dotevall²³, Bert Lehberg²⁴, samt Von Post²⁵.

Vad gäller ämnet tillbörlig aktsamhet förekommer flera hänvisningar till vetenskapliga artiklar. I analysen uppmärksammas såväl de i USA utarbetade modellklausulerna²⁶ som Responsible Contracting Projects arbete om delat ansvar.²⁷

1.6 Forskningsläge

I uppsatsen har FN:s Global Compact-initiativ beaktats, där företag åtar sig att genomföra tio hållbara principer. Prof. David Weissbrodts arbete, "the Norms", betraktas som det mest framträdande försöket att pålägga företag skyldighet att skydda mänskliga rättigheter, vilket i sin tur ledde till andra riktlinjer. Viktigast av dem är FN:s UNGP:s och OECD:s riktlinjer samt ILO:s trepartsdeklaration. Även om bindande lagstiftningar införs i nuläget har Nolan och McCorquodale betonat att det finns begränsad forskning om effektiviteten av HRDD. För att förbättra effektiviteten har det amerikanska advokatförbundet (ABA) utvecklat modellklausuler som föreslår delat ansvar istället för att överföra ansvar.

---

²⁰ Faktrapromemoria 2021/22:FPM71.

²¹ Bernitz (2018).

²² Ramberg och Ramberg (2019).

²³ Grönfors och Dotevall (2016).

²⁴ Lehrberg (2020).

²⁵ Von Post (1999).

²⁶ ABA (2023) Balancing buyer and supplier responsibilities.

²⁷ Responsible Contracting Project hemsida om "The Toolkit".

1.7 Disposition

Uppsatsen disponeras på följande sätt. I kapitel 2 ges en översikt av direktivförslaget och de förebyggande åtgärder som företag bör vidta. I detta kapitel genomförs även en analys av de ansvarsbärande företagen som omfattas av de relevanta bestämmelserna, samt en argumentation för varför användningen av "contractual cascading" inte bör tillåtas för att uppnå HRDD.

Det tredje kapitlet presenterar den svenska standardavtalsrätten, med särskilt fokus på garantier och tvingande reglering.

I det fjärde kapitlet genomförs en analys av två huvudsakliga tillvägagångssätt för att säkerställa efterlevnad av Europaparlamentets ändringsförslag och CSDDD genom användning av svensk standardavtalsrätt.

Avslutningsvis, i kapitel 5, presenteras en sammanfattande slutsats.

2 Tillbörlig aktsamhet för företag i fråga om hållbarhet

2.1 Inledning

Den globala produktionen via värdekedjor möjliggörs genom en komplex reglering, vilket ofta utnyttjas av stora företag som bedriver sin verksamhet över hela världen. Företagsstrukturer med flera dotterbolag är vanligt förekommande med begränsat personligt ansvar för ägarna. Samtidigt upprätthålls avtalsrelationer mellan företag i värdekedjor genom komplexa juridiska konstellationer. Detta kan leda till att rimliga arbetsförhållanden och sociala trygghetspaket prioriteras bort till förmån för kostnadsbesparingar och vinstmaximering.

Komplexiteten gör det svårt att fastställa ansvar för eventuella brott mot mänskliga rättigheter. Varken icke-bindande riktlinjer eller verkställbar lagstiftningar har lyckats effektivt reglera företagens gränsöverskridande verksamhet. Dessutom har folkrätten inte kunnat tillämpas på företag eftersom de inte betraktas som folkrättsliga subjekt.²⁸ Därför har EU infört en unionrättslig reglering genom CSDDD som syftar till att främja företagens ansvarsfulla beteende i värdekedjan och minska risken för brott mot mänskliga rättigheter och miljöförstöring.

I det följande kommer processen för HRDD och CSDDD:s innehåll att översiktligt presenteras. Därefter kommer fokus att läggas på "contractual cascading" och uppförandekoder. Diskussionen kommer att beröra frågan om huruvida contractual cascading är tillräckligt effektivt för att förebygga brott mot mänskliga rättigheter. Det kommer också att betonas att tolkningen av termerna i de relevanta bestämmelserna och de företag som berörs kan vara komplicerad. Denna problematik kommer att tas upp och analyseras i slutet av kapitlet.

2.2 HRDD

---

²⁸ Szabados (2021), T, Multilevel hardening in progress s.45.

”Human rights due diligence”, eller tillbörlig aktsamhet, är en riskhanteringsprocess för att identifiera, förhindra, begränsa och redogöra för företags faktiska och potentiellt negativa påverkan på mänskliga rättigheter. Enligt UNGP:s och OECD:s²⁹ riktlinjer omfattar HRDD sex steg³⁰ och dessa blir underlag för due diligence processen i CSDDD.

Av de tre pelarna i UNGP är den andra mest relevant för denna uppsats. Princip 14 i pelaren klargör att alla företag har en skyldighet att respektera mänskliga rättigheter (R2R).

2.3 CSDDD

2.3.1 Bakgrund

Ett ökande antal EU-företag som använder sig av tillbörliga aktsamhetsförfaranden i de frivilliga standarderna³¹ ställs inför svårigheter.³² Förfarandena leder inte till någon rättssäkerhet för vare sig företag (som handlar med andra som inte följer) eller offer om en skada uppstår. Enligt Corporate Human Rights Benchmark assessment 2020³³ hade 46,2 % av företag som intervjuades inte upprättat ett HRDD-system i sin värdekedja. Inom EU hade endast en tredjedel av företagen gjort det. Därför är frivilliga förfaranden inte en hållbar lösning.³⁴

Under senare år har nya rättsliga ramar för företagens tillbörliga aktsamhet i medlemsstaterna speglat en växande önskan att stödja företagen. Unionslagstiftning om företags tillbörliga aktsamhet skulle öka respekten för mänskliga rättigheter och miljöskydd, skapa rättvisa konkurrensförhållanden för företag inom unionen och motverka den fragmentering som kan uppstå om medlemsstaterna agerar på egen hand. Samtidigt införs CSDDD i linje

---

²⁹ OECD (2018), s. 21.

³⁰ Se avsnitt 2.3.3.

³¹ B.1.a. OECD och UNGP.

³² Se COM/2022/71 final s. 2.

³³ BHRRC, Corporate Human Rights Benchmark: 2020.

³⁴ Commission, Questions and Answers.

med Unionens omställning till en klimatneutral och grön ekonomi: detta för att uppnå den europeiska ”gröna givna” och FN:s mål för hållbar utveckling.

2.3.2 Ett direktiv: den rättsliga grunden

Artikel 50.2 g i EUF-fördraget föreskriver EU:s behörighet att agera för att förverkliga etableringsfriheten genom att samordna de skyddsåtgärder som krävs i medlemsstaterna.³⁵ Detta kan möjliggöras genom utfärdande av ett direktiv.

Ett direktiv är en bindande rättsakt som föreskriver resultatet som varje medlemsstat ska uppnå inom en viss tidsram inom ramen för sin nationella rättsordning. CSDDD är bindande för medlemsstaterna när det gäller de specifika resultaten som ska uppnås, men lämnar utformningen av genomförandeåtgärder till de nationella myndigheterna.³⁶

CSDDD grundas dessutom på artikel 114 i EUF-fördraget. Unionens lagstiftare får framför allt använda bestämmelsen om att skillnaderna mellan de nationella bestämmelserna hindrar de grundläggande rättigheterna eller skapar snedvridningar av konkurrensen. Eftersom vissa medlemsstater hade stiftat lag inom området HRDD var risken för snedvridning av konkurrensen befarad. Exempelvis skulle fragmenterat skadeståndsansvar leda till snedvridningar av konkurrensen på den inre marknaden.

2.3.3 Innehåll

I det följande behandlas endast de bestämmelserna som är relevanta för uppsatsen.

Ansvarsbärande företag

Detta gäller både företag som bildats i enlighet med lagstiftningen i EU:s medlemsstater och i tredjeland. De företag som omfattas av förslaget är i huvudsak företag med fler än 500 anställda och en global omsättning om mer än 150 miljoner euro samt företag i vissa särskilt utpekade risksektorer med

---

³⁵ I enlighet med artikel 54.2 EUF-fördraget.

³⁶ Art 288 EUF-fördraget.

fler än 250 anställda och en global omsättning om mer än 40 miljoner euro. Som risksektorer räknas bl.a. textilbranschen, skogsbruket, jordbruket och gruvnäringen. Reglerna omfattar företagens verksamhet i Sverige, på den inre marknaden och i tredjeland. Verksamhet i dotterföretag och hos underleverantörer, s.k. etablerade affärsförbindelser, uppströms och nedströms, omfattas också. Förslaget gäller även för företag från tredjeland.³⁷

Tillbörlig aktsamhet

Direktivet fastställer en skyldighet för berörda företag att visa tillbörlig aktsamhet. De negativa effekterna som avses av CSDDD omfattar människorättsfrågor³⁸ och miljöproblem.³⁹

Det tillbörliga aktsamhetsansvaret omfattas av sex olika steg. Artiklar 5-11 täcker dessa steg och de är: att integrera tillbörlig aktsamhet i sina policyer i enlighet med artikel 5; att identifiera faktiska eller potentiella negativa effekter i enlighet med artikel 6; att förebygga och begränsa potentiella negativa effekter, säkerställa att faktiska negativa effekter upphör och minimera omfattningen av dessa i enlighet med artiklarna 7 och 8; att inrätta och upprätthålla ett klagomålsförfarande i enlighet med artikel 9; att övervaka effektiviteten i sina policyer och åtgärder för tillbörlig aktsamhet i enlighet med artikel 10; att offentligt kommunicera om tillbörlig aktsamhet i enlighet med artikel 11.

Enligt skäl 27 ska företagen särskilt vidta förebyggande åtgärder som framgår av Art 7 och 8. De har beskrivits som det aktiva tillbörliga aktsamhetsansvaret.⁴⁰ Det krävs inte att företag garanterar att negativa effekter aldrig kommer att uppstå eller att de kommer att stoppas.⁴¹ Enligt skäl 15:

---

³⁷ Art 2(1) och 2(2).

³⁸ Exempelvis tvångsarbete, barnarbete, otillräcklig hälsa och säkerhet på arbetsplatsen och utnyttjande av arbetskraft, se s.3 CSDDD.

³⁹ Till exempel utsläpp av växthusgaser, föroreningar eller förlust av biologisk mångfald och förstörelse av ekosystem, se s.3 CSDDD.

⁴⁰ Patz, The EU's Draft Corporate Sustainability Due Diligence Directive: A First Assessment.

⁴¹ Direktivförslaget anger exempel dvs om de negativa effekterna är en följd av statliga ingripanden kan det vara svårt för företaget att uppnå ett sådant resultat. Se s.3 CSDDD.

Företaget bör vidta lämpliga åtgärder som rimligen kan förväntas leda till att de negativa effekterna förebyggs eller minimeras under rådande omständigheter i det enskilda fallet.

Klagomål och skadeståndsansvar

Intressenterna har enligt direktivförslaget tillgång till en klagomekanism och möjlighet till skadestånd och dialog med det anmälda företaget om gottgörelse.⁴² Vad gäller möjlighet till skadestånd handlar Art 22.1 om företagets skadeståndsansvar som uppstår vid underlåtenhet i förhållande till skyldigheterna i Artiklar 7 och 8. Trots att Art 22.1 och 22.2 möjliggör för att risk respektive skada genom kontrakt förs nedåt genom värdekedjan⁴³ för att undvika skadeståndsansvar. Nedan beskrivs direktivförslagets huvudsyfte i relation till Art 7 och 22.

2.4 Kontrakt som verktyg för förebyggande åtgärder

Art 7.1 CSDDD föreskriver direktivförslagets huvudsyfte. Företaget ska först vidta åtgärder för att förebygga faktiska och potentiella negativa effekter för mänskliga rättigheter och miljö. Om förebyggandet visar sig vara omöjligt då bör de negativa effekterna begränsas eller upphöra.⁴⁴ Fokus ska således läggas på förebyggande åtgärder för att vissa brott mot mänskliga rättigheter är svåra eller omöjliga att avhjälpa: en förlorad arm går aldrig att ersättas, barndomstid som slösas bort i fabriksarbete kan inte återupplevas och förorening av vatten och åkermark och dess effekter på bönder och fiskare lever kvar med samhället.⁴⁵ Därför föredras förebyggande åtgärder.

Kontrakt är ett vanligt verktyg för att hantera mänskliga rättigheter och miljöfrågor i leverantörskedjor. Köpare använder ofta leverantörsuppförandekoder för att täcka frågor om skydd för mänskliga

---

⁴² Art 9.

⁴³ På engelska contractual cascading.

⁴⁴ Art 8. Ett sekundärt syfte.

⁴⁵ Se Buhman, Neglecting the Proactive Aspect of Human Rights Due Diligence?.

rättigheter. Genom kontrakt förbinder sig parterna att följa uppförandekoden eller uppfylla avtalsrättsliga garantier. Därför spelar både avtalsrätten och standardavtalsrätten en viktig roll för att genomföra HRDD och förebyggande åtgärder.

2.4.1 Förebyggande åtgärder

I direktivförslaget tillåts företag A att använda avtalsenliga garantier i form av contractual cascading⁴⁶ för att uppfylla HRDD. Dessutom ska contractual cascading åtföljas av lämpliga åtgärder. De specifika kraven i relevanta bestämmelser klargörs nedan.

Artiklar 22.2, 7.2.b och 7.4

Rekvisit Artikel 22.2 rekvisit

Enligt Art 22(2) i förslaget får ett företag undvika det civilrättsliga ansvaret som avses i Art 22 (1). Följande förutsättningar ska ha uppfyllts:

- 1) Skador ska ha orsakats
- 2) Skadorna ska ha orsakats av en indirekt partner med vilken företaget har en etablerad affärsförbindelse
- 3) Företaget ska ha vidtagit åtgärderna i 7.2.b och 7.4
- 4) Åtgärderna ska vara tillräckliga för att förebygga, begränsa, stoppa eller minimera omfattningen av de negativa effekterna
- 5) En rimlighetsbedömning ska visa att åtgärderna är tillräckliga

Rekvisit Artiklar 7.2.b och 7.4

Art 7.2.b och 7.4 handlar om företagens rätt att å ena sidan erhålla avtalsenliga garantier och å andra sidan vidta åtföljande lämpliga åtgärder för att verifiera efterlevnaden. Art 7 i sin helhet har med förebyggande åtgärder att göra. Följande rekvisit ska uppfyllas för att kunna åberopa Art 22.2 och därmed undvika civilrättsligt ansvar:

---

⁴⁶ Se s.20.

- 1) Företag ska erhålla avtalsenliga garantier.
- 2) Garantierna ska erhållas från en affärspartner.
- 3) Affärspartnern ska vara den som företaget har en direkt affärsförbindelse med.
- 4) Garantierna ska innebära att partnern kommer att
  - a. säkerställa efterlevnad av företagets uppförandekod och, om nödvändigt, en handlingsplan för förebyggande åtgärder eller
  - b. begära motsvarande avtalsenliga garantier från partnerns egna partner i den mån deras verksamhet ingår i företagets värdekedja.
- 5) Företaget ska verifiera efterlevnaden genom att vidta åtföljande lämpliga åtgärder.⁴⁷
- 6) Villkoren som ställs mot små företag⁴⁸ vid erhållande av avtalsgarantierna: de ska vara rättvisa, rimliga och icke-diskriminerande.
- 7) Förstnämnda företaget ska stå för kostnaderna för den oberoende tredjepartskontrollen.⁴⁹

Contractual cascading

Enligt direktivförslaget utför ett företag ”contractual cascading”⁵⁰ när företaget erhåller garantier från sina affärspartner. Garantierna innebär att affärspartnern säkerställer efterlevnaden av vederbörande företags uppförandekod och en handlingsplan om nödvändigt.⁵¹ Har företaget gjort det och uppfyllt andra förutsättningar⁵² kan det undvika civilrättsligt ansvar.⁵³

---

⁴⁷ Lämpliga branschinitiativ eller oberoende tredjepartskontroll definieras i Art 3.

⁴⁸ Definieras i Art 3.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Termen har inte definierats men innebär framgår av Art 7.2.b och 8.3.c.

⁵¹ Det framgår även av skäl 34.

⁵² Förutsättningar som avses i At 7.4. Enligt 7.2.b ska de uppfyllas när contractual cascading har gjorts.

⁵³ Det framgår av Art 7.2.b, 7.4 och 22.2.

Lämpliga åtgärder

I Art 7.2.b och 7.4 anges att lämpliga åtgärder⁵⁴ ska åtfölja contractual cascading. Åtgärderna som anses vara lämpliga ingår i branschinitiativ eller oberoende tredjepartskontroll. Nedan diskuteras sociala revisioner, som exempel på oberoende tredjepartskontroll, och uppförandekoder, som exempel på branschinitiativ.

Sociala revisioner

Innan HRDD:s genombrott användes processen social revision i avsevärd utsträckning av stora företag för att kontrollera och bevisa efterlevnad. Med termen sociala revisioner menas frivilliga processer som görs av en tredje part för att bedöma och verifiera företagets efterlevnad av särskilda arbets-och miljöförhållanden.

Uppförandekod

I empiriska studier om användningen av företags användning av företagskoder kan man observera en tendens inom stora företag att explicit inkorporera sina egna företagskoder i kontrakt med affärspartners. Kontrakt om social efterlevnad är exempel på uppförandekoder. Uppförandekoder är konstellationer där företag och civilsamhällets grupper eller lokala samhällen direkt avtalar om sociala standarder.

Den medvetna inkorporeringen av företagskoder i avtal representerar således redan en viktig konstellation där frivilliga koder kan sägas omvandlas till rättsligt bindande skyldigheter. Sådana avtal kan ta formen av specifika certifieringsprogram där överenskommelsen handlar om företagens medlemskap i ett visst certifieringsprogram.⁵⁵ Framträdande exempel från kläindustrin är Fair Labor Association och Fair Wear Foundation.⁵⁶

---

⁵⁴ Definieras i Art 3.

⁵⁵ Beckers (2015), Enforcing Corporate Social Responsibility Codes.

⁵⁶ I deras koder specificeras det att deltagande företag är skyldiga att följa organisationens arbetsplats uppförandekod och de förfaranderegler som specificeras där, men det krävs också att företag inkluderar denna arbetsplats uppförandekod i sin egen företagspolicy. Se Fair Wear hemsida om "*Fair Working Hours Guide*".

2.5 Är de föreslagna åtgärderna effektiva?

Flera empiriska studier⁵⁷ har visat att företag som använder sig av uppförandekoder och garantier ofta försöker överföra ansvaret till sina leverantörer. Ansvarsöverföringsstrategin fokuserar på avtalen som verktyg för att hantera företagets risker, snarare än mänskliga rättigheter eller miljömässiga risker.

Revisionsbedömningar är vanligtvis ineffektiva när det gäller att upptäcka överträdelser av mänskliga rättigheter på grund av hur de genomförs. Det kan också bero på att överträdelser av mänskliga rättigheter, som exempelvis könsbaserat våld, kronisk obetald övertid, trakasserier och diskriminering, är svåra att upptäcka. Det är även svårt att upptäcka revisionbedrägeri, vilket leder till risken att leverantörer inte rapporterar överträdelser eller vidtar proaktiva åtgärder. Dessutom varierar uppförandekoderna mellan olika företag, vilket innebär att leverantörer kan behöva följa flera olika koder.⁵⁸

Kritik har riktats mot direktivförslaget av flera organisationer.⁵⁹ Dessa organisationer hävdar att CSDDD skulle tillåta företag att hävda efterlevnad genom att endast få garantier utan att visa verkligt ansvar. Förändringar⁶⁰ till CSDDD som föreslagits av Europaparlamentets utskott för rättsliga frågor kräver tydligt att företag delar, och inte skiftar, ansvaret med sina affärspartners.⁶¹ Företag bör betrakta kontrakt som komponenter för HRDD, snarare än enbart ombud för detta.

---

⁵⁷ Clean Clothes Campaign, <https://cleanclothes.org/file-repository/figleaf-for-fashion.pdf/view>.

⁵⁸ BHRRC, Social audit liability: Hard law strategies to redress weak social assurances s.6.

⁵⁹ Inklusiv OHCHR (2022), OHCHR Feedback on the Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Corporate Sustainability Due Diligence; Oxfam International hemsida om ”New EU proposal on sustainable business needs fixing to work for people and the planet”.

⁶⁰ European Parliament Committee on Legal Affairs, Draft report on the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on Corporate Sustainability Due Diligence and amending Directive 2019/1937 [fortsättningsvis förkortad 2022/0051(COD)].

⁶¹ Se avsnitt 4.4 för vidare diskussion.

De inneboende bristerna och begränsningarna i företagens självreglering är vad som slutligen har övertygat beslutsfattare om behovet av offentlig reglering. Det är därför förvånande att man återigen överväger branschledda initiativ som ett medel för genomförande, trots dessa brister och begränsningar.

2.6 Ansvarsbärande företag i Art 22.2 och 7.2.b

Art 22.1 ålägger skadeståndsansvar på företag A om det underlåter att uppfylla kraven i Art 7 och den underlåtenheten leder till negativa effekter. Det går däremot att undvika ansvar.⁶² Art 22.2 hänvisar till Art 7.2.b och 7.4 och där föreskrivs olika termer som används för att beskriva företagen som Företag A gör affärer med. I det följande redogörs för termen med analys av vad det kan innebära för civilrättsligt ansvar.

I Art 22.2 används termerna indirekt partner och etablerad affärsförbindelse för att beskriva företagen gentemot vilka Företag A kan rentvå sig från ansvar under vissa förutsättningar. Art 7.2.b och 7.4 använder termen affärspartner och direkt affärsförbindelse. Medan termerna etablerad affärsförbindelse och affärspartner är definierade i Art 3 är termerna indirekt partner och direkt affärsförbindelse däremot ej definierade. Slutsatser får dras från Art 3 om deras innebörd.

Art 3 definierar affärsförbindelse för att omfatta leverantörer, underleverantörer, och "en annan rättslig enhet". På slutet av meningen finns termen partner i parentes. Det är osäkert om partner står som ett annat ord för annan rättslig enhet eller om det står för leverantörer och underleverantörer. I uppsatsen tolkas partner som att innefatta alla tre aktörer. Det skulle strida mot direktivets ändamål att öka ansvarstagande om leverantörer utesluts.⁶³

Ordet indirekt omfattas av definitionen på etablerad affärsförbindelse. Etablerad affärsförbindelse innefattar affärsförbindelse som är direkt eller

---

⁶² Art 22.2 CSDDD.

⁶³ COM/2022/71 final s.3.

indirekt. Därför bör indirekt partner syfta på leverantörer, underleverantörer och rättsliga enheter som har en indirekt relation med Företag A. Alltså bör Art 22.2 tolkas som att Företag A får undvika skadeståndsansvar när det gäller skador som orsakats av en leverantörer, underleverantör eller annan rättslig enhet som har en indirekt relation med Företag A som är samtidigt varaktig p.g.a. sin intensitet och som inte är en underordnad del av värdekedjan.

Det är svårt att föreställa det företag som avses. Problemet kan exemplifieras med IKEA:s IWAY-standard och hållbarhetsrapport.

IKEA använder begreppen "supplier" och "sub-contractors" i sin IWAYstandard för att beskriva olika leverantörer i deras värdekedja. På deras hemsida används också termen "sub supplier" för att referera till leverantörer av "direct suppliers".

Enligt IKEAs ordlista definieras "supplier" som en direkt leverantör till IKEA och "sub-contractors" som de företag som levererar till leverantörerna i direkt förhållande till IKEA. Det innebär att "sub suppliers" i IKEAs mening är företag som levererar till leverantörerna av IKEA direkt.

I samband med Artikeln 22.2 är det inte helt klart vilka aktörer som avses. Det kan uppstå svårigheter att följa reglerna om det finns oklarheter kring vilka företag som omfattas. En tolkning är att "sub suppliers" i IKEAs kontext kan vara de företag som inte är direkt underordnade IKEA i värdekedjan men ändå har en långvarig relation med IKEAs partners.

Olika termer används av andra företag⁶⁴ i sina hållbarhetsrapport och det kan vara problematiskt om direktivet inte klaggör vad som avses för företag att uppfylla kraven och följa reglerna i enlighet med Artikeln 22.2. Det slutliga direktivet borde bli mer konsekvent i sitt användande.

---

⁶⁴ Se Nestles Creating-shared-value-sustainability-reporT 2022 och Responsible Sourcing Standard; Volvo Cars Supply Partner Code of Conduct där termerna "Teir-1 supplier", "direct suppliers" används.

3 Den svenska avtalsrätten

3.1 Inledning

Befintlig svensk avtalsrätt kommer att påverka och bli påverkad vid implementeringen av direktivförslaget med avseende på utformning, tolkning och skälighetsbedömning av standardavtal. I det följande avsnittet framgår en beskrivning av den svenska avtalsrätten och tvingande regler som ska beaktas vid utformning av standardvillkor.

Avtalsrätten kan delas upp i den allmänna avtalsrätten i form av avtalslagen⁶⁵ och den speciella avtalsrätten. Avtalslagen antas spela en begränsad roll eftersom den är skriven med tanke på avtal vars innehåll utformas i det enskilda fallet. Numera är standardavtalen dominerande i de flesta sektorer av näringslivet i företagens avtalsrelationer.⁶⁶ I uppsatsen läggs således fokus på standardavtalsrätt.

3.2 Standardavtalsrätt

Med standardavtalsrätt menas rättsregler som speciellt anknyter till standardavtal. Standardavtal behöver emellertid inte ha formen av särskilda formulär. Därför räknas även standardiserade klausuler som återfinns i handlingar. Rätten handlar således om regler kring själva avtalet och standardvillkor/klausuler. Det handlar främst om regler kring standardvillkor, deras införlivande med enskilda avtal; tolkning och kontroll av standardavtal och villkor; samt tillåtlighet och skäligheten av olika specifika klausultyper. Viktigt att notera är att avtalet eller villkoren inte ska ha blivit föremål för individuell förhandling.⁶⁷

Vanliga huvudtyper av standardavtal i Sverige är modellkontrakt upprättade av branschorganisationer, ensidigt upprättade standardavtal, gemensamt framförhandlade standardavtal (agreed documents), standardavtal tillkomna

---

⁶⁵ Innefattar Lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område.

⁶⁶ Bernitz s. 16.

⁶⁷ The Commission on European Contract Law (2000) se 2.3.

efter förhandlingar mellan näringslivet och Konsumentverket och upphandlingsavtal.⁶⁸

Standardavtal förekommer antingen som kommersiella eller konsumentavtal. I uppsatsen behandlas endast kommersiella standardavtal som ingås mellan två eller flera näringsidkare.⁶⁹

3.2.1 Garantier i standardavtal

Enligt Bernitz innebär garanti ett åtagande att bära risk och kan vara mer eller mindre omfattande. Det innefattar vanligtvis ansvarsbegränsning.⁷⁰ Prestationer som avviker från beskrivningen i ett avtal gör naturgäldenären (Företag B, C or D) skyldig till avtalsbrott och ger naturborgenären (Företag A) rätt till påföljder.

På grund av principen om avtalsfriheten får affärspartner lämna garantier och säljare likväl friskriva sig från ansvar.

Garanti såsom används i kommersiella avtal gäller för att tillförsäkra köparen en särskild förmån som går utöver vad som följer av lag för att inte marknadsföringen av en garanti ska vara vilseledande.⁷¹

3.2.2 Avtalsfriheten och tvingande regler

Avtalsrätten grundar sig till stor del på två principer: avtalsfrihet och avtalsbundenhet. Avtalsfriheten ger uttryck för en parts frihet att välja att ingå avtal. Parten har friheten att själv välja med vilken motpart han vill binda sig och vad som ska innefattas av avtalet, inom gränser som lagstiftningen anger.⁷²

---

⁶⁸ Bernitz s. 20.

⁶⁹ Ibid s.26.

⁷⁰ Ibid s.137.

⁷¹ Bernitz s.222.

⁷² Ibid s.121.

Vid diskussionen om avtalsfriheten är det viktigt att skilja mellan dispositiva och tvingande regler. Medan parterna är bundna i sina avtal av tvingande regler får de avtala bort dispositiva regler.

Tvingande regler

Tvingande regler framgår av lag som avser att skydda en svagare avtalspart. Att en lagregel är tvingande innebär att den skyddade avtalsparten inte kan med laglig verkan ingå avtal om att avstå från det skydd som regeln ger när avtalet ingås. Tvingande regler kan alltså inte frångås genom avtal. Lagstiftarens intentioner med tvingande regler är att fastställa minimistandarder eller lägstanivå för vad som kan anses vara en rimlig standard i ett avtalsförhållande.⁷³

Ett avtalsvillkor saknar giltighet om det strider mot tvingande regler och den senare tillämpas i stället. Däremot kan den skyddade parten avstå från gällande rätt vid ett senare tillfälle då det uppkommer en tvist som grundar sig på avtalet exempelvis vid förlikningsöverenskommelse. Dessutom är det viktigt att notera att minimistandarderna utgör en grundläggande nivå och att parterna fortfarande kan avtala om högre standarder och mer fördelaktiga villkor än vad minimireglerna föreskriver.

De tvingande reglerna inom standardavtalsrätten är bl.a. konsumentskyddsregler⁷⁴ och småföretagsskyddsregler.

36 § AvtL som tvingande regel

36 § AvtL⁷⁵ infördes år 1976. Det tillåter domstolen att jämka eller lämna utan avseende ett avtalsvillkor som är oskäligt med hänsyn till avtalets innehåll, omständigheterna vid avtalets tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt.⁷⁶ Paragrafen infördes efter en omfattande utredning som resulterade i att många av de gamla

---

⁷³ Prop. 1973:138, s. 123 f. och SOU 1974:83, s. 140 f.

⁷⁴ Exempelvis konsumentköplagen, konsumentkreditlagen och konsumenttjänstlagen.

⁷⁵ S.k. allmänna avtalsrättsliga generalklausulen, se Grönfors (2016), s. 255.

⁷⁶ Se även Ramberg och Ramberg (2019), s. 148. Före tillkomsten tillämpades 3 kap AvtL.

generalklausulerna byttes ut mot 36§ AvtL: en allmän generalklausul som spänner över hela förmögenhetsrätten.⁷⁷

Ogiltighet och jämkning

Jämkning innebär att domstolen prövar om ett visst avtalsvillkor inte längre blir oskäligt i sig eller oskäligt i förhållande till andra villkor i avtalet för att nå ett balanserat resultat.⁷⁸ Om ett visst avtalsvillkor eller hela avtalet lämnas utan avseende då blir det avtalsvillkoret eller avtalet ogiltigt. Därför ska en tillämpning av generalklausulen i första hand vara inriktad på det oskäligen avtalsvillkoret och i andra hand på avtalet i övrigt. Det har dock inte gjorts någon inbördes ordning av om ogiltighet eller jämkning ska tillämpas först utan det har lämnats till parterna att yrka på vilken ordning detta ska ske.⁷⁹

Räckvidd och syfte

Generalklausulen består av fyra stycken bestämmelser. Med fokus på de tre första styckena anger det första stycket förutsättningarna för domstolsprövning och de olika rättsföljderna. Andra stycket betonar syftet av bestämmelsens syfte och den hänsyn som bedömaren måste ta till behovet av skydd för en part i underlägsen ställning. Enligt tredje stycket omfattar bestämmelsens tillämpningsområde standardavtal och individuellt avtalade villkor även vid annan rättshandling⁸⁰ än avtal.

Skyddsvärda personer

Som exempel på skyddsvärda personer anger förarbetena fiskare, hantverkare, skogsarbetare och lantbrukare. Bestämmelsen blir även relevant beträffande ekonomiskt och kunskapsmässigt jämstarka parter.⁸¹ Såsom jämstarka parter ska tillämpning av 36 § AvtL göras med en större försiktighet än vid avtal mellan näringsidkare och konsumenter.

---

⁷⁷ Se Von Post (1999), s. 81; Adlercreutz (2016), s. 309.

⁷⁸ Prop 1975/76:81 s.110.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ T.ex faktura, följesedel eller kvitto.

⁸¹ Prop. 1975/76:81, s. 28-30.

4 Vägen framåt

4.1 Inledning

Olika möjliga lösningar till problemet med ”contractual cascading” diskuteras nedan utifrån ABA:s och Responsible Contracting Projects arbete om delat ansvar och de svenska standardavtalskyddsreglerna.

I kapitlet presenteras två huvudvägar som alternativ om CSDDD (Corporate Social and Digital Due Diligence) träder i kraft som det är eller om ändringsförslaget blir godkänt. Den första vägen undersöker hur delat ansvar, som förespråkas i ändringsförslaget till CSDDD, kan säkerställas enligt svensk lag. Därefter diskuteras den andra vägen där det förs en diskussion om hur ansvarstagande kan effektiviseras även om CSDDD införs enligt nuvarande utformning.

4.2 Delat ansvar

Det framgår av Europaparlamentets utskott för rättsliga frågor ändringsförslag⁸² till CSDDD att Företag A ska upprätta rimliga och rättvisa avtalsbestämmelser med en affärspartner med vilken det har en affärsrelation. Det ska framgå av avtalsbestämmelserna att Företag A kommer att delta i att genomföra HRDD. Detta har tolkats att innebära att Företag A:s ansvar inte ska skiftas eller överföras utan ska delas med det företaget det handlar med. Detta ändringsförslag är baserat på ABA⁸³ och Responsible Contracting Project⁸⁴:s arbete och upprättande av modellklausuler inom HRDD området.

Enligt det amerikanska advokatförbundets arbetsgrupp (ABA) innebär HRDD inte att skifta ansvar. Enligt deras uppfattning har varje företag i en affärsrelation eget ansvar att identifiera och hantera negativa effekter. Detta framgår av den 14:e principen av den andra pelaren i UNGP det s.k.

---

⁸² 2022/0051(COD s.143. Bekräftat i intervju med Sarah Dadush, projektledare MCC version 2.0 och director Responsible Contracting Project.

⁸³ Den har utvecklat MCC version 2.0 och föreslår delat ansvar. Se även Dadush, Complying with Mandatory Human Rights Due Diligence Legislation Through Shared-Responsibility Contracting: The Example of Germany's Supply Chain Act (LkSG).

⁸⁴ The Responsible Contracting Project hemsida “The Toolkit”.

Responsibility to Respect (R2R).⁸⁵ Ansvaret anses gälla redan i det riskförebyggande stadiet, och köpare bör undvika att engagera sig i oansvariga inköp som potentiellt kan leda till överträdelser av mänskliga rättigheter. Vissa författare⁸⁶ menar att ansvaret är inneboende och att det inte ska överföras.

Studier som låg till grund för MCC version 2.0 visade att överträdelser av mänskliga rättigheter på leverantörsnivå oftast hade sitt ursprung i köparens egna inköpspraktiker. Därför tilldelar MCC version 2.0 det kontraktsmässiga ansvaret för mänskliga rättigheter i leveranskedjan till både köpare och leverantörer. Enligt klausulerna förväntas köpare anta ansvarsfulla inköpspraktiker, medan leverantörerna åtar sig att hantera sin arbetskraft och sina underleverantörer på ett etiskt sätt.⁸⁷

Såsom framgår ovan baserar Europaparlamentets utskott för rättsliga frågor sina ändringsförslag till direktivförslaget på MCC version 2.0. Om ändringsförslaget godtas skulle det innebära att svenska företag behöver anpassa sina inköpspraktiker och se till att de tar ansvar för negativa effekter av deras verksamhet och leverantörskedjor. Om ändringsförslaget inte godtas finns det alternativa lösningar inom svensk rätt?

4.3 Den första vägen

Nedan diskuteras om HRDD är ett område där tvingande lag eller bestämmelser kan införas. Det diskuteras hur tvingande regler kan säkerställa efterlevnaden av delat ansvarsförslaget om Kommitteens ändringsförslag godtas. Om förslaget inte blir godkänt kan tvingande lag reglera hur garantier används.

4.3.1 Godtagande av ändringsförslaget

---

⁸⁵ Delat ansvar anses vara ett centralt tema i OECD:s och UNGP:s riktlinjer.

⁸⁶ Dadush, *Complying with Mandatory Human Rights Due Diligence Legislation Through Shared-Responsibility Contracting: The Example of Germany's Supply Chain Act (LkSG)* s.6.

⁸⁷ ABA, *Balancing buyer and supplier responsibilities: Model Contract Clauses to Protect Workers in International Supply Chains, Version 2.0*. Se även Dadush, *Contracting for Human Rights: Looking to Version 2.0 of the ABA Model Contract Clauses*.

Det är osäkert om HRDD är ett område där tvingande regler kan införas. Däremot kan man beakta skälen som ligger bakom andra skyddslagstiftningar och åtminstone förespråka liknande inom due diligence. Enligt förarbetena⁸⁸ till konsumentskyddslagarna har tvingande regler införts av starka rättspolitiska skäl för att skydda konsumenten.

Inom området HRDD och med utgångspunkt i CSDDD kan det finnas bl.a. två huvudsakliga skyddsobjekt: dels de som blir offer⁸⁹ för de negativa effekterna av bolagens företaganden och dels småföretagen som levererar tjänster eller varor till de stora bolagen. I den aktuella kontexten, där tvingande regler har införts för att skydda konsumenter mot förmögenhetsförlust, är det faktiskt ännu viktigare att överväga att stifta tvingande regler för att skydda människors liv. För att förstå varför detta är fallet är det viktigt att erkänna att människoliv är av oersättligt värde. Att förlora ett liv är oåterkalleligt och kan ha en djupgående inverkan på inte bara den individ som går bort, utan också på deras familj, vänner och samhället i stort. Därför är det avgörande att säkerställa att lämpliga skyddsåtgärder vidtas för att minimera risken för förlust av människoliv.

Om tvingande regler redan har införts för att skydda konsumenter mot ekonomisk förlust, kan det betraktas som en indikation på att samhället erkänner behovet av att reglera och övervaka situationer där människors intressen kan vara hotade. Genom att tillämpa samma principer och införa tvingande regler för att skydda människors liv, kan vi säkerställa en jämn och rättvis tillämpning av skyddsåtgärder över olika områden.

Vad gäller delat ansvar och grunden för det görs hänvisning till CSDDD. Enligt direktivförslaget ska CSDDD tolkas i ljuset av UNGP. Därför är det avgörande att ta hänsyn till vad UNGP föreskriver. Den 14:e principen andra pelaren i UNGP anger att alla företag har ansvaret att respektera mänskliga rättigheter (R2R). Det har tolkats att due diligence ansvaret är inneboende och

---

⁸⁸ Se prop. 1973:138, s. 117 f och SOU 1974:83, s. 140 f.

⁸⁹ Exempelvis tvångsarbete, barnarbete, otillräcklig hälsa och säkerhet på arbetsplatsen och utnyttjande av arbetskraft.

att det inte borde överföras.⁹⁰ Denna tolkning håller författaren med om. Hur lagen bör utformas för att dela ansvaret mellan Företag A och dess affärspartner är inte ett ämne för uppsatsen. Det räcker med att lyfta problematiken att risken föreligger för att vanliga regler skulle bli otillräckliga för att säkerställa R2R. Det bör finnas tvingande regler som anger minimistandarder under vilka stora företag inte ska agera. De minimistandarderna bör syfta till delat ansvar när det gäller produktionsstider, priskrav eller ändringsorder.⁹¹ På så vis säkerställs att företagen inte avtalar bort viktiga grundläggande skyddsgarantier och så att även om företag omfattas av två eller flera nationella regelverk blir minimistandarderna tillämpliga på alla jurisdiktioner inom EU.

Dessutom bör tvingande regler säkerställa ansvarfull uppsägning av avtalen. Lagen bör kräva att Företag A visar på kommersiellt rimliga ansträngningar för att undvika eller mildra överträdelser vid uppsägning med bestämmelser om skälighetsbedömning vad gäller underrättelse och betalning för Företag B:s eller C:s föregående prestation.

4.4 Den andra vägen

I NJA 1979 s 483 fann Högsta Domstolen att friskrivningen från skadeståndsansvar för dröjsmål och fel i garantivillkoren inte var oskälig. Detta visar på en positiv inställning till garantier även vid användning av standardavtal. Även om det inte finns något tydligt lagstadgat delat ansvar för ändringar i förslaget, skulle efterlevnad kunna säkerställas genom garantier och uppförandekoder. Det finns två möjliga sätt att säkerställa efterlevnad av Art 7 och 22, nämligen genom tvingande lagstiftning och genom domstolens öppna kontroll.⁹²

4.4.1 Skydd genom tvingande regler kring

---

⁹⁰ Braun s.6. Complying with Mandatory Human Rights Due Diligence Legislation through Shared Responsibility Contracting: The Example of Germany's Supply Chain Act (LkSG).

⁹¹ Såsom uppmärksammas i MCC version 2.0.

⁹² De svenska domstolarna använder sig av olika metoder för att säkerställa skydd för avtalsparter: dold (tolkning) eller öppen kontroll (lämnas utan avseende eller jämkning). Se avsnitt 4.5.2.3.

garantier

För att ge skydd genom tvingande regler för garantier bör näringsidkare som handlar med varandra ha möjlighet att fritt lämna och erhålla garantier inom vissa gränser. Det finns dock brist på allmänna regler om garantier och hur de bör utformas i standardavtal. Vissa lagstiftningar anger⁹³ vad som gäller om en säljare lämnar garanti och att garantibegreppet endast ska tillämpas inom ramen för dessa lagar.⁹⁴ Begreppet anses inte ha automatiska rättsliga effekter utanför det lagreglerade området.⁹⁵ Det innebär att garantibegreppet inte nödvändigtvis är tillämpligt inom området för HRDD. Dessutom avser olika lagstiftningar olika föremål när det gäller garantier. Till exempel syftar garantin i köplagen till användbarhet eller andra egenskaper hos en vara, medan syftet med garantin i en typisk HRDD-lag är att säkerställa efterlevnad av företagets uppförandekoder.

Det finns också skillnader i tillämpningsområdet för olika lagar. Köplagen, till exempel, avser köp av lös egendom och bytesaffärer, medan HRDD-lagen innebär en sektoröverskridande skyldighet att förebygga kränkningar av mänskliga rättigheter.⁹⁶ Denna skyldighet omfattar alla nivåer av företagens värdekedja och sträcker sig bortom vad som täcks av köplagen eller tjänstelagen. Det blir därmed svårt att dra slutsatser om analogier kan göras med köplagen eller tjänstelagen.

Författaren rekommenderar därför att om direktivförslaget träder i kraft bör det implementeras i Sverige genom en särskild lagstiftning inom området HRDD och mänskliga rättigheter, med egna bestämmelser om garantier. I detta sammanhang spelar tvingande regler en annan roll än att främja delat ansvar mellan avtalsparter. Tvingande lag bör säkerställa skydd för den svagare parten. Det bör fastställas minimistandarder som garantiavtal inte får avvika ifrån. Enligt direktivförslaget finns det ett intresse av att undvika att medlemsstaterna ställer olika krav som kan leda till orättvis konkurrens. Det

---

⁹³ Exempelvis KöpL och KtjL.

⁹⁴ Ramberg och Ramberg (2019) s. 275.

⁹⁵ Hellner och Hager (2015) kap. 20.2.

⁹⁶ Art 7.2.b.

finns tillräckligt med rättspolitiska skäl för att införa skyddsregler inom detta område.

Som tidigare nämnts,⁹⁷ finns det tillräckligt med rättspolitiska skäl för att införa skyddsregler inom detta område.

Dessutom bör den tvingande lagstiftningen innehålla kraftigare måttstockar eller bedömningsprinciper än det som framgår av CSDDD.⁹⁸ Den tvingande lagstiftningen bör också innehålla starkare bedömningsprinciper än de som framgår av HRDD-direktivet. Artikeln 7.4.2 i direktivet kräver att avtalsvillkoren eller garantierna ska vara rättvisa, rimliga och icke-diskriminerande. Enligt författaren är dessa principer inte tillräckliga för att säkerställa att det inte uppstår orättvis konkurrens eller att små företag skyddas. Dessa principer anses vara svåra att verkställa, otydliga och kan leda till subjektiva bedömningar.

CSDDD innehåller inga bestämmelser som begränsar en medlemsstats möjlighet att lagstifta utöver förslaget bestämmelser. Därför får Sverige ställa strängare krav på utformningen av garantiklausuler.⁹⁹ Enligt författaren kan detta åstadkommas genom tvingande reglering som tydligt visar hur man kan bedöma de tre principerna för att säkerställa efterlevnad av Art 7. En sådan tvingande lag kan också innehålla en "grå lista" med bestämmelser som typiskt sett anses vara oskäligen för att ge vägledning om vilka garantistandardvillkor som bör undvikas. Om garantiformuleringen strider mot "grå listan" kan generalklausulen tillämpas.

Däremot riskerar sådan implementering att bidra till fragmentering av EU-marknaden vilket Kommissionen vill undvika. Ett alternativ är att på EU-nivå replikera det som görs i EU-direktiv om konsumenträtt, som inkluderar en "inre marknadsklausul". Enligt denna klausul ska medlemsstaterna "inte bibehålla eller införa, i sin nationella lagstiftning, bestämmelser som avviker från dem som fastställs i detta direktiv, inklusive mer eller mindre stränga bestämmelser, om inte annat föreskrivs i direktivet". Risken med den här

---

⁹⁷ Se avsnitt 4.5.1.

⁹⁸ Art 7.4.2.

⁹⁹ Reichel (2018) s.119.

typen av marknadsklausul är att den kommer att försvåra efterlevnad. Det kan leda till ytterligare administrativ börda för verksamheter som enbart bedrivs inom Europa, där det redan finns en mycket hög nivå av reglering och efterlevnad. Trots denna observation eller alternativ utgår uppsatsen från direktivförslaget så som det ser ut idag, dvs som en minimi harmonisering.¹⁰⁰

Trots att lagstiftning behövs kan det dröja tills lagstiftaren hinner stifta lag inom området finns det grundläggande avtalsrättsliga principer och bestämmelser som kan beaktas. Nedan följer en diskussion om dessa principer och hur de kan bidra till att skydda avtalsparter

4.4.2 Skydd genom domstolens öppna kontroll

I Sverige föredras den öppna kontrollmetoden framför den dolda¹⁰¹ när det gäller att hantera oskäligen avtalsvillkor. Domstolarna tillämpar denna metod genom att använda bedömningsprinciper enligt 36§ i AvtL för att ogiltigförklara eller jämka sådana villkor.

Enligt 36§ i AvtL tillämpas generalklausulen på alla typer av avtalsvillkor där standardavtal eller villkor har upprättats. Det innebär att även de sektorer som har identifierats som riskområden av CSDDD omfattas av tillämpningsområdet för denna paragraf. Domstolen utgår från följande bedömningsprinciper enligt 36§ i AvtL.

Innan domstolen kan bedöma om generalklausulen är tillämplig måste den först fastställa om villkoret, i detta fall garantin eller uppförandekoden, har införlivats korrekt i avtalet. Därefter bedömer domstolen innebörden av villkoren i förhållande till avtalet.

Det centrala kravet enligt 36§ i avtalslagen är att avtalsvillkoren i garantin eller uppförandekoden ska vara oskäligen. Oskälighet är en relationsfråga. Ett avtalsvillkor får inte betraktas som oskäligt utan att sätta det i relation till ett jämförelseobjekt. Ett sådant jämförelseobjekt är antingen dispositiva eller

---

¹⁰⁰ EUR-Lex hemsida om "European Union directives".

¹⁰¹ Bernitz s.117.

tvingande regler. Domstolen använder sig av dispositiv rätt för att bedöma om ett visst villkor är oskäligt, det vill säga vad som skulle ha gällt mellan parterna om inget avtal hade träffats. Återigen saknas dispositiva regler inom HRDD-området i Sverige. Därför kan det förekomma svårigheter med det. Domstolen kan också använda analogier med tvingande regler för att göra sin bedömning.

Genom att tillämpa generalklausulen kan domaren ta hänsyn till utomrättsliga sociala ordningsmönster och värdeuppfattningar som är gemensamma inom en viss grupp, men som inte uttrycks i några lagregler. Det ger domaren möjlighet att beakta samhällets normer och värderingar som kan vara relevanta för bedömningen av oskäliga avtalsvillkor.¹⁰²

---

¹⁰² Grönfors och Dotevall (2016), s. 255.

5 Avslutning

5.1 Sammanfattande diskussioner

Ett försök att svara på fråga 1 leder till slutsatsen att det ansvarsbärande företaget, Företag A, har möjlighet att undvika skadeståndsansvar för skador som har orsakats av en leverantör, underleverantörer eller annan rättslig enhet som har en indirekt relation med Företag A. Denna indirekta relation måste samtidigt vara varaktig på grund av dess intensitet och får inte vara en underordnad del av värdekedjan.

Vad gäller hur effektiv contractual cascading är förekommer tveksamheter. I svar på den andra frågan har empiriska studier visat att contractual cascading är ineffektiv för att förebygga brott mot mänskliga rättigheter i företagets värdekedja. I stället föreslås delat ansvar mellan leverantörer och köpare i Europaparlamentets ändringsförslag.

Om ändringsförslaget godkänns kan implementeringen ske genom tvingande reglering för att säkerställa efterlevnad av Artikel 7 och 22 i CSDDD, under förutsättning att frågan om HRDD är ett område där tvingande regler kan införas. Detta svarar på fråga 3.

Vid implementeringen av direktivförslaget, när det träder i kraft, kan tvingande regler säkerställa efterlevnaden. Dessa tvingande regler kommer att se till att garantier och uppförandekoder är rimliga och innehåller skyddsregler för en underlägsen part. Utöver tvingande regler kan domstolar genom tillämpning av generalklausulen se till att oskäligen garantier och uppförandekoder jämkas eller lämnas utan avseende. På detta sätt kommer den svenska standardavtalsrätten att påverka efterlevnaden av direktivförslaget vid ikraftträdandet.

5.2 Slutsats

Förslaget är ett avgörande steg mot att etablera en enhetlig rättslig ram inom EU för hållbar företagsstyrning och ansvarsfull due diligence, som främjar

respekten för mänskliga rättigheter som en skyldighet för företag och medlemmar av företagsledningen. Målet bör vara att skapa rättslig förutsägbarhet för företag, anställda och alla andra berörda parter

Tyvärr har det förekommit tveksamheter kring hur effektivt CSDDD kommer att vara. Art 7 och 22 föreskriver att företagen får säkerställa efterlevnaden genom contractual cascading.

Därför har det förts diskussioner om olika lösningar som förekommit genom branschinitiativ och hur de förhåller sig till den svenska avtalsrätten. En tänkbar lösning till problematiken med contractual cascading är reglering genom tvingande lagstiftningar såsom konsumentskyddslagarna. Det är däremot tveksamt om liknande kan genomföras inom området HRDD.

Generalklausulen skulle kunna tillämpas för att reglera oskäligen avtalsvillkor. Däremot såsom Lehrberg¹⁰³ varnar för att 36 § AvtL ”intetsägande karaktär av en fullmakt åt domstolarna att göra i princip vad de finner befogat när de finner det befogat”. Därför ska den tillämpas försiktigt med beaktande på det faktum att avtalen ingås mellan två näringsidkare som har förmågan att ingå avtal på ett mer jämbördigt sätt.

Intressanta ämnen som kan undersökas inom området HRDD och avtalsrätt ingår hur tvingande reglering kan införas genom en studie av bakgrunden och utvecklingen av 36 § AvtL och anledningen till att den infördes. Frågan som kan då kan prövas är huruvida en annan tvingande lagstiftning behövs om generalklausulen finns. Vad behövs ytterligare i form av tvingande lag för att förebygga brott mot mänskliga rättigheter.

Ett annat ämne kan vara en analys av hur generalklausulerna tillämpas i de andra nordiska länderna för lärdomar om hur regleringen kan effektiviseras.

---

¹⁰³ Lehrberg (2020), s. 252–253.

Käll- och litteraturförteckning

EU-rättsliga källor

COM(2022) 71 final, *Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om tillbörlig aktsamhet för företag i fråga om hållbarhet och om ändring av direktiv.*

2022/0051(COD), *Draft report on the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on Corporate Sustainability Due Diligence and amending Directive.*

PE 425.611 Directorate General for Internal Policies Policy Department C: *Citizens' Rights And Constitutional Affairs Legal Affairs, The Common Frame of Reference: an optional instrument?*

EU- Kommissionens publikationer

Kommission, *Corporate sustainability due diligence.* Tillgänglig på https://commission.europa.eu/business-economy-euro/doing-business-eu/corporate-sustainability-due-diligence_en.

Kommission, *Questions and Answers.* Tillgänglig på https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_1146.

Offentligt tryck

Prop. 1975/76:81, Regeringens proposition med förslag om ändring i lagen (1915:218) om avtal och andra rätts-handlingar på förmögenhetsrättens område, m. M.

SOU 1974:83, Generalklausul i förmögenhetsrätten.

2021/22:FPM71, Regeringskansliet Faktapromemoria Direktiv om tillbörlig aktsamhet för företag i fråga om hållbarhet.

Litteratur

Böcker

Adlercreutz, A. och Gorton, L., och Eva Lindell-Frantz, E., *Avtalrätt I*, 6 uppl., Stockholm, 2016.

Beckers, A., *Enforcing corporate social responsibility codes: on global self-regulation and national private law*, Bloomsbury Publishing, 2015.

Bernitz, U., *Standardavtalsrätt*, 9 uppl., Stockholm, 2018.

Von Post, C., *Studier kring 36 § avtalslagen med inriktning på rent kommersiella förhållanden*, Stockholm, 1999.

Grönfors K., och Dotevall R., *Avtalslagen : en kommentar*, 7 uppl., Stockholm, 2016.

Hellner, J., och Hager, R., och Persson A.H., *Speciell avtalsrätt II : Kontraktsrätt*, 2:a häftet, 2015.

Hjertstedt, M., "Beskrivningar av rättsdogmatisk metod: om innehållet i metodavsnitt vid användning av ett rättsdogmatiskt tillvägagångssätt", i: Mannelqvist, Ruth och Ingmanson, Staffan och Ulander-Wänman, Carin (red.): *Festskrift till Örjan Edström*, 1 uppl., Umeå, 2019

Kleineman, J., "Rättsdogmatisk metod", i: Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.): *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Lund, 2018.

Lehrberg, B., *Avtalstolkning*, 8 uppl., Uppsala, 2020.

Reichel, J., "EU-rättslig metod", i: Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.): *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Lund, 2018.

Ramberg, J., och Ramberg, C., *Allmän avtalsrätt*, 11 uppl., Stockholm, 2019.

Lando, O., och Beale, H., *Principles of European contract law: Parts I and II*, combined and revised, 2000.

Artiklar

Clean Clothes Campaign, *Fig Leaf for Fashion: How social auditing protects brands and fails workers*. Tillgänglig på <https://cleanclothes.org/file-repository/figleaf-for-fashion.pdf/view>.

Buhmann, K., *Neglecting the Proactive Aspect of Human Rights Due Diligence? A Critical Appraisal of the EU's Non-Financial Reporting Directive as a Pillar One Avenue for Promoting Pillar Two Action*, *Business and Human Rights Journal*, Cambridge University Press, 2018. Tillgänglig på <https://www.cambridge.org/core/journals/business-and-human-rights-journal/article/neglecting-the-proactive-aspect-of-human-rights-due-diligence-a-critical-appraisal-of-the-eus-nonfinancial-reporting-directive-as-a-pillar-one-avenue-for-promoting-pillar-two-action/8FF91E91BC63107B75282C8FD67765D4>.

Tamás S., *Multilevel hardening in progress – Transition from soft towards hard regulation of CSR in the EU*, *Maastricht Journal of European and Comparative Law* Volume 28, Issue 1. Tillgänglig på <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1023263X20958379>.

Patz, C., *The EU's Draft Corporate Sustainability Due Diligence Directive: A First Assessment*. *Business and Human Rights Journal* Cambridge University Press, 2022.

European Coalition for Corporate Justice (ECCJ), *Key Features of Mandatory Human Rights Due Diligence Legislation*. Tillgänglig på <https://corporatejustice.org/publications/key-features-of-mandatory-human-rights-due-diligence-legislation/> (besökt 24-04-2023).

Braun, B. och Dadush, S., och Schönfelder, D., *Complying with Mandatory Human Rights Due Diligence Legislation through Shared Responsibility Contracting: The Example of Germany's Supply Chain Act (LkSG)*, 2023. Tillgänglig på https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4389817

American Bar Association, *Balancing buyer and supplier responsibilities*, 2013.

https://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/human_rights/contractual-clauses-project/mccs-full-report.pdf.

OECD, *OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct*, 2018.

Förenta Nationer, Kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter (OHCHR), *Guiding Principles on Business and Human Rights : Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework*, 2011.

Inter IKEA Systems B.V., IWAY Standard, 2019.

Webbsidor

BHRRC, *Corporate Human Rights Benchmark: 2020*, Tillgänglig på <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/corporate-human-rights-benchmark-2020-keyfindings/#:~:text=The%202020%20Corporate%20Human%20Rights,of%20negative%20human%20rights%20impacts>.

BHRRC, *Lawsuit Database*. Tillgänglig på <https://www.business-humanrights.org/en/from-us/lawsuits-database/>.

BHRRC, "*Malaysia: Social auditors for Brightway glove factory concluded there was no forced labour, while state inspectors found workers in modern slavery conditions; incl. co. comments*". Tillgänglig på <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/malaysia-social-auditors-for-brightway-glove-factory-concluded-there-was-no-forced-labour-while-state-inspectors-found-workers-in-modern-slavery-conditions-incl-co-comments/>.

Clean Clothes, *Rana Plaza*. Tillgänglig på www.cleanclothes.org/campaigns/past/rana-plaza

Responsible Contracting Project, “*The Toolkit*”. Tillgänglig på <https://www.responsiblecontracting.org/toolkit>.

OHCHR, *OHCHR Feedback on the Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Corporate Sustainability Due Diligence*. Tillgänglig på <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-05/eu-csddd-feedback-ohchr.pdf>.

Oxfam International, *New EU proposal on sustainable business needs fixing to work for people and the planet*. Tillgänglig på <https://www.oxfam.org/en/press-releases/new-eu-proposal-sustainable-business-needs-fixing-work-people-and-planet>.

IKEA, *Creating a sustainable IKEA value chain with IWAY*. Tillgänglig på <https://about.ikea.com/en/sustainability/building-a-better-business-withiway>.

Nestle, *Creating-shared-value-sustainability-report, 2022*. Tillgänglig på <https://www.nestle.com/sites/default/files/2023-03/creating-shared-valuesustainability-report-2022-en.pdf> och <https://www.nestle.com/sites/default/files/assetlibrary/documents/library/documents/suppliers/nestle-responsible-sourcingstandard-english.pdf>.

Volvo Group, *Supply Partner Code of Conduct, 2022*. Tillgänglig på <https://www.volvogroup.com/content/dam/volvogroup/markets/global/classic/suppliers/our-supplier-requirements/SupplyPartner-Code-of-Conductn-2-edition.pdf>.

Rättsfallförteckning

NJA 2017 s.113.

